

"Matkakertomus keräysmatkasta kesällä 1902 Rautalammin ja Hankasalmen pitäjissä.

Tehtyäni jonkinmoisen suunnitelman keräysmatkaani varten, päätin lähteä kirkkovenheessä Konneveden yli, ja aloittaa sitten samoilemisen Töhrönmäen kyläkunnalta, kulkien ensin pohjoiseen päin Häyrylä-nimiseen taloon saakka. Siitä päätin kääntyä takaisin etelään, ja kulkea kyläkuntien halki aina Säkinmäelle ja Sulkaniemeen saakka, jotka viimeksi mainitut kylät kuuluvat jo Hankasalmen pitäjään.

Venematkani oli erittäin hauska. Eiväthän kotimatalla kirkosta koskaan surut paina, ja arvaahan sen kun nuorisoa on koossa, että aika kuluu hupaisasti. Edessäni istui eräs iäkäs isäntä, Mikkolan Kaapro, joka souteli samassa tahdissa toisten kanssa. Kysäsin kuinka vanha hän oli. "Eikö nuo vaa kohta lie illat käsissä", tuumi hän vastaukseksi kysymykseeni. Juteltiin siinä sitten yhtä ja toista, kunnes tultiin tuumissa taikoihin. Kuten tavallista on, ujosteli hänkin ensin kokolailla, ennenkuin tahtoi mitään niistä puhua. Mutta vähä kerrassaan tuhtui ukko siitä, ja jopa kertoi siikasen parannuksen, jonka kirjoitin muistikirjaani.

Siikasta poistettaissa ruumiista on ensiksi voideltava kieli, ja sitten se kohta ruumiista, johon siikanen on työntäytynyt ihralla. "Kaupanpäälisiksi" luetaan seuraava loitsu:

"Pihan rikka, pellon rikka,

Maan rikka, mannun rikka,

Kujan kultainen omena,

Meri lieto eessäs'

Salon synkkä takanas',

Meri lieto vetämään,

Mehiäinen ilman lintu,

Kanto mettä kaakussansa,

Kipeelle paranteeksi,

Voia yltä, voia päältä,

Keskeä kivuttomaksi,

Alta muurumattomaksi."

Sitten sain tulen loitsun, joka kuuluu:

"Liina yöllä kynnettiin,

Kuutamolla kuokittiin,

Verkko veljesten tekemä,

Sisarusten kertoama,

Kälysten käpyämä,

Appivaarin ainottama.

Viettiin verkko vesille,

2)Vastavirran tarvottiin,

1)Myötävirran jatkettiin,

Vastavirran jatkettiin,

Myötävirran tarvottiin,

Saatiin satasilmä,

Johonk' ei kärsi käsin käyä,

Ilman rautarukkasita,

Vaskisita vanttuuta.

Mies musta mereltä nousi,

uros aallosta yleni,

Joll' oli hiekkaset hiukset.

Ruumis rauan karvallinen,

Sepä halkas's halavan havin,

saatiin sälävä säynät,

Halastiin siian vatsa,

Saatiin punakeränen,
Halastiin punakeränen,
Saatiin tuli punanen,
Siian puolen sykkyrästä,
Kolmannesta koukerosta,
Joss' on tuli tuuitettu,
Kultasessa kätkyessä
Koivusen halon nenässä.
Itse Vanha Väinämöinen,
polvin pyöri porassa,
Kypenissä kyynärvarsin."

Kyllä kai hänellä olisi ollut vielä muitakin loitsuja tiedossa, ja ehkä olisin saanut niitä kirjoitetuiksikin, ellei vesimatkamme olisi ollut lopussa. Tulimme erääseen lahteen, nimeltä Rappaatlahti, jossa nousimme maihin, vedimme tuon kahdeksansoutuisen (hankaisen) venheemme maalle, ja aloimme astuskella ylös vievää tietä pitkin Tökkerönmäen kyliä kohti.

Tökkerönmäki on paikka, joka laajan ja kauniin näköalansa vuoksi ansaitseisi matkailijain huomiota. Tuhatnieminen Konnevesi näkyy kokonaisuudessaan, kaikkine kauniine saarineen ja salmineen sen laelta, sekä vielä paljon kaukaisiakin seutuja. Mäelle tultua erosin matkakumppaneistani, joiden joukossa oli kolme helsinkiläistäkin, ja pysähdyin Itälän taloon, josta tiedustelin vanhoja esineitä. Sain sieltä pöytäkirjoja vuodelta 1774, sekä omituisen kiven, joka on löydetty Mustikkamäen etelä rinteeltä, ja näyttää veden muodostelemalta.

Läksin samana iltana vielä Matala-aholle, jonne jäin yöksi. Sieltä sain ostaa ensiksikin uuden siistin kontin, jossa sitte viikon varrella kelpasi kapineita kanneksia. Isäntä Gabriel Ritvanen lahjoitti erään vanhan perunkirjoituspaperin vuodelta 1802. Vanhan kantasormuksen sain samasta kylästä myöskin, sekä nuuskasarven, joka lienee jo ainakin sadan vuoden vanha. Seuraavana päivänä menin ensiksikin Jussilaan, josta sain maljanmuotoisen kahvimyllyn, ja parin vanhanaikuisia nuotan lauvuksia, tuohesta tehtyjä. Jatkoin sitte matkaani Mikkolaan, joka on Jussilan kanssa yksillä pelloilla, ja sieltä Pirkkalaan, jonne saavuin puolenpäivän aikaan.

Vieraat, jotka tulivat eilen kirkkovenheessä, olivat täällä sukulaistensa luona käymässä, ja vieraanvarainen isäntä pyysi minunkin jäämään taloon huomiseen saakka. Pirkkala on, kuten Töckerönmäenkin talot, korkealla paikalla, kauniin koivikon sisällä, ja kun ilta vielä tuli pitkästä ajasta mitä ihanin, jäi tuosta ystävällisestä kylästä mitä hauskin muisto.

Kun oli oltu aamiaisella seuraavana päivänä, läksi isäntä minua opastamaan erästä metsätietä Horolan taloon päin. Pitkät matkat saattoi hän minua, kunnes "ottavat" tienhaarat olivat loppuneet, ja eksymisestä ei ollut pelkoa yksinäänkään kulkien. Jätin hyvästit isännälle, kiitin ystävällisyydestä, ja aloin astuskella tuota synkkää sydänmaan polkua Horolaan päin. Täältä jatkoin matkaa Pynnölän kautta Koskikuikkaan, josta löysin kaksi vanhaa hopeamaljaa, sekä vanhoja papereita: erään karttaselityksen ja kiinnekirjan.

Käytyäni Häyrylän talossa, joka sijaitsee noin 1 ½ km päässä Koskikuikasta luoteeseen, ja on seutukunnan vanhimpia talonpaikkoja, palasin Koskikuikkaan takaisin, josta menin Ruotajärvelle, Moisioon, Ukonmäkeen ja Jokelaan. Tässä talossa asuu väkeä, joka ei tee poikkeusta seutukunnan muista asukkaista mitä ystävällisyyteen ja vieraanvaraisuuteen tulee. Minulle toimitettiin illallinen ja siisti yösiija, joka oli sitä tervetullempi kun olin pitkästä matkasta väsynyt.

Huomenna katselimme vanhan isännän kanssa kaikki talon kossat, ja löysimme etehisen parvelta vanhantyyllisen lattiahahon, sekä vanhoja papereita.

Sitten kävimme Liesvettä pitkin Sauvoniemessä ja harjussa, josta ostin hopea pikarin, sekä sain parin vanhoja rahoja. Noin 1 ½ km päässä Harjusta, Liesveden toisella puolella, on Pesiäissalmi, jonka toiset arvelevat saaneen nimensä niistä vanhoista kalanpesistä (-majoista) joita sen seuduilla on vanhoina aikoina ollut, toiset taas niistä taikapeseistä, joita siinä on ennenvanhaan tehty. Vesi kun virtaa Pesiäissalmessa pohjoiseen päin, on sillä ollut sitä suurempi merkitys taikapesuissa. Tätä salmen seutua ja lähillä olevaa Majakangasta, jossa on noin viidet vanhat rauniot vielä merkinä vanhasta asutuksesta, kävin katselemassa. Iltapäivällä soutelimme Liesvettä takaisin Jokelaan. Olin siellä vielä seuraavaan päivään, ja sitte läksin synkkien sydänmaiden läpi Orimäkeen. Sieltä jatkoin matkaa Näremäkeen, Mäntylään, Räättäliin, josta sain vanhan havuraudan, ja niin vaan kylästä kylään, kunnes tulin Hankasalmen rajan sisälle.

Välimäki oli ensimmäinen Hankasalmen talo, johon saavuin. Löysin sieltä vanhan seinä rahan, jossa on voitu polttaa neljää pärettä yht'aikaa, sodanajoilta säilyneen kannuksen, jonkun rintasoljen, kynttilän valmistus lasin, ja kihlalaatikon vuodelta 1779. Poikkesin katsomaan lähellä olevaa Kivimäkeä, joka komeena havuharjuna kohosi korkeuteen. Oppaani mainitsi jo ennen kuin taloon tulimme, että vuoren luoteiskulmalla on n.k. Kivimäen luukku, "josta männöö syvää vuoren sissää käytävä, ja jossa on pilkkosten pimmeä. Mitkään tulet eivät siellä pala, sillä haltia ne sammuttaa, eikä nii ihteessä suuttunutta oo ollunna kuuteenkymmeneen vuoteen ett' ois sinne pimmeeseen männä. Syksysinä öenä siellä usein kummitteloo,

millon sotaherra punasissa vuatteissa, millon vaemonen immeene liikkuu, ja kuavailekosehan se millon minnii näköseks. Isäniäi ovat sieltä kuulleet vanhat immeeset usseita kertoja.”

Olin varustanut kynttilän mukaani, ja pyysin talon isännältä vielä toisen, että saataisi isokin luola valoisaksi. Oppaani, sekä isännän kanssa läksin luolalle, ja päätimme ”ohjastaa itse punaisen kummituksen, sekä tuoda Kuopion museoon lasikaapissa säilytettäväksi.” Tulimme luolan edustalle. Kummalliselta tuo paikka todellakin näytti. Jyrkässä kallioseinässä oli aukko, niin suuri, että sen kautta mies sopi astumaan suorana sisään. Luolan sisälle tultua avartui vasemmalle suuri halkeama, jonka yläosasta päivä pilkotti sisään. Suoraan eteenpäin johti toinen halkeama, jota sai kulkea noin 4 metriä suoraan vuoren sisään. Sekin osa luolasta oli vielä jotakuinkin valoisa, mutta sen loputtua kääntyi halkeama suorakulmaisesti oikeaan, ja muodostui noin 2 metrin korkuiseksi, puolen toista levyiseksi holviksi, joka oli niin pimeä, ettei sen sisälle nähnyt vähintäkään. Tämän edustalle seisotuimme, otimme tulet kahteen kynttiläämme, ja koitimme tarkastella luolan suuruutta ja muotoa. Mutta yhtä mustalta ja salaperäiseltä kuin ne näytti ilman tulia katsottuna, näytti ne vaikka kynttilämmekin sitä koittivat valaista. isäntä katsoi minuun, rupesi nauramaan ja tuumi että ”tässähän se on muihennii tien piä olunna. Kumpko eeltä?” Menimme sisälle luolaan, kynttilöillä koettaen valaista edellemme, sillä emmehän tienneet minkälainen kuilu meitä olisi saattanut uhata. Emme tarvinneet mennä kuin noin 3 metriä, kun jo olimme luolan perillä. Omituinen veto, joka siellä luolan sisällä kävi, ja kostea ilma tahtoivat väkisinkin sammuttaa kynttilämme. Luolan perillä oli pidetty tulia, ja lienee se ollut sodan aikoina oivallinen pakopaikka turvattomille.

Valinmäestä tulin Saemäkeen, josta myöskin sain muutamia esineitä.

Suuntasin sitte kulkuni yhä vaian etelään päin, kulkien Hankasalmen pitäjän sisällä. Saavuin Säkinmän puodille vielä samana iltana klo 6. Täältä nousin Armisveden Säkinsalmen yli Ilolaan, josta piti löytyä eräs kivikauden kapine. Oli siellä sellainen ollutkin, kolmikulmainen, tuuman paksuinen esine, jonka keskellä oli reikä, mutta kuten tavallista, annettiin se lasten kaluksi, ja niillä teillään se oli. Kävin sitten vielä saman järven rannalla olevassa Sulkaniemen talossa, josta sain vanhan juomahaarikan. Otin sitte kyytihevosen Säkinmäeltä uutta maantietä Riuttalaan, jonne saavuin klo 1/1 11 illalla ja jäin yöksi. Noin peninkulman matkan kun olin ajanut huonoa uudistietä, ei unia tarvinnut odotella kun levolle pääsin.

Seuraavana päivänä läksimme naapuritaloon Häkkilään isännän kanssa, ja täältä jatkoin matkaa Hanhitaipaleen ja Honkalahden kautta kotiini Rantalaan.

Kello oli jo ehtinyt viiteen iltapäivällä, ennen kuin sain laskea painavan konttini peninkulmaisen kiertomatkan vaivoista hellän kotoni helmassa.

Rautalammilla, Syyskuun 7 päivänä 1902

Valdemar Lindbohm."